

FAS PAZAR BİLGİLERİ

**T.C.
Ticaret Bakanlığı
Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler
Genel M¼d¼rl¼đ¼
2020**

İçindekiler

1.	DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	2
2.	PAZARIN ÖZELLİKLERİ	8
3.	ÖNEMLİ SEKTÖRLER	12
4.	PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	14
5.	ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	16

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Politikası

Fas devleti 1987 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını (GATT) imzalamıŐ olup 1 Ocak 1995 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü'nün bir üyesi olmuŐtur. Ülkenin dış ticarete ilişkin 13-89 sayılı kanunu uyarınca kamu güvenliği, kamu ahlakı, insan sağlığı, hayvanların, bitkilerin veya çevrenin korunması amacına yönelik tedbirler, sanatsal tarihi ve arkeolojik değer taşıyan eŐyanın korunması ve ülkenin mali durumunda ortaya çıkacak deĐiŐiklikler saklı tutulmak kaydıyla ve belli miktar kısıtlamalarına tabi tutulan ürünler dışında tüm ürünlerin Fas'a ithalatı serbesttir.

İthalat işlemi sırasında ithalatı serbest olan ürünler için "İthalat Taahhüt, İthalat İzni, Ön İthalat Beyanı" vb. formlar ile ithalat taahhüdünde bulunulmalıdır. İthalat taahhüdünün, ithalatçı tarafından seçilen yetkili bir bankaya sunulması gerekmektedir. İthalat taahhüdü, gümrük işlemlerinin ve ödemelerin yapılması için gerekliliktir. Söz konusu uygulama Fas'tan yurtdıŐına para çıkıŐlarının kontrollü gerçekteŐmesi ve bir izin sürecinin söz konusu olması sebebiyle gerçekteŐtirilmektedir. İthalat lisanslarının iŐlenmesi ve verilmesi "PortNet" adı verilen sistem üzerinde online olarak gerçekteŐtirilmektedir.

19 Nisan 1994 tarihli ve 1308-94 sayılı Bakan kararı uyarınca, patlayıcı ve patlayıcı tozlar, ikinci el giysiler, ikinci el veya kullanılmıŐ lastikler, halojenlenmiŐ yakıt bazı türevleri, halojenli türevleri kullanılan soğutma ekipmanları, motorlu taşıtların kullanılmıŐ őasileri gibi belirli ürünler üzerinde ithalat kısıtlamaları bulunmaktadır ve bu ürünler ithalat lisansına tabi tutulmaktadır.

Diğer taraftan, 2000 yılında yürürlüğe giren Fas-AB Gümrük Birliği, tarım ürünlerine de genişletilecek şekilde endüstriyel serbest ticaret alanı kurulmasına imkan vermiŐtir. Bunun dışında Türkiye, BAE ve ABD ile imzaladığı ikili Serbest Ticaret Anlaşmaları, Arap Ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması, EFTA Devletleri ile Serbest Ticaret Anlaşmasının yanısıra Agadir Anlaşması kapsamında Mısır, Ürdün ve Tunus ile tercihli gümrük vergisi oranlarının uygulandığı anlaşmaları bulunmaktadır.

Ülkemiz tarafından, Fas menşeli sanayi ürünleri için uygulanan gümrük vergileri ve eŐ etkili vergiler STA'nın yürürlüğe girdiği 2006 yılında kaldırılırken, Fas kademeli olarak söz konusu indirimleri gerçekteŐtirmiş ve 2016 yılı itibariyle iki taraf da sanayi ürünlerindeki vergileri bazı istisnalar dışında sıfırlamıŐtır. Mevcut durumda Fas tarafından ilave önlem uygulanan ürün grupları sıcak sac, soğuk sac, kaplamalı ahşap paneller, buzdolabı, çelik ve demir boruları, tekstil ve hazır giyim, inşaat demiri ve filmaŐındır.

Öte yandan, tarım ürünleri konusunda taraflar, belirli sayıda tarım ürününde karŐılıklı olarak tarife kotaları kapsamında gümrük vergisi indirimi ve/veya muafiyeti şeklinde taviz tanımıŐlardır.

Fas genelinde "Harmonize Gümrük Sistemi" uygulanmaktadır. Fas gümrük kodlarını uluslararası sisteme tam olarak entegre etmediği için Ülkemizde uygulanmakta olan GTİP kod uygulaması ile Fas'ta uygulanan HS kodları birebir örtüŐmeyebilmektedir. Bu sebeple Ülkemiz

firmalarının Fas'a gerçekleştirecekleri ihracat işleminde Fas gümrük idaresinden ithalatçısına gümrük vergi oranlarını tespit ettirmeleri veya Ticaret Müşavirliğimize danışmaları maliyet hesaplarını daha sağlıklı yapmalarına imkan tanıyacaktır.

Fas tarafından gümrükler de risk esaslı sistem uygulanmakta, ithalatın ilk defa gerçekleşmesi durumunda gümrüklerde ilave kontroller ve laboratuvar testleri söz konusu olabilmektedir. Bu durumla ilgili ithalatçı firmadan mutlaka istenen belgeler ile birlikte ilave kontroller konusunda bilgi almakta fayda vardır.

Fas gümrük sisteminde dahilde işleme geçici kabul rejimi (ATPA), gümrük altında dönüştürme rejimi, hariçte işleme rejimi, geçici kabul rejimi, geçici ihracat rejimi, serbest endüstriyel depo rejimi, transit rejimi, drawback rejimi uygulanan dış ticaret rejimleridir.

Gümrük Tarifeleri

Fas'ta ürün bazında değişmekle beraber genel anlamda anlaşma olmayan üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergisi oranları aşağıda listelenmektedir. Söz konusu vergi oranlarının istisnaları olabildiği gibi anlaşma imzalanan ülkelere uygulanan farklı oranlar söz konusudur.

-İthalat Vergisi: %30

- Özel Vergi: %0,25

- Katma Değer Vergisi: %20

- Plastik muhteviyat barındıran ürünlerden ekolojik vergi adı altında mal değeri (ad valorem) üzerinden: %1

- Ahşap barındıran ürünlerden alınan ve tüm dünyaya uygulanan orman vergisi: %12

- Diğer taraftan, iç tüketim vergisi adı altında limonatalar, gazlı veya gazsız sular, maden suları, sofrasuları veya diğerleri, aromalı veya aromasız, biralar, şaraplar ve alkoller, enerji ürünleri ve bitümler, platin, altın veya gümüş eserler, üretilen tütün, elektronik sigara adı verilen elektronik cihazları ve benzeri cihazları şarj etmek için kullanılan sıvılardan vergi alınmaktadır.

İç Vergiler

- Kurumlar Vergisi genel oranı %31'dir.

Karla orantılı olarak vergi oranı değişebilmektedir (300.000 MAD'a eşit veya daha az %10, 300.001- 1.000.000 MAD arasında %20, 1.000.000 MAD'dan fazla %31).

- Gelir Vergisi oranları baremlerine göre aşağıda listelenmektedir.

0 - 30 000 MAD, %0,

30 001 - 50 000 MAD, %10,

50 001 - 60 000, MAD, %20,

60 001 - 80 000, MAD, %30,

80 001 - 180 000, MAD, %34,

180 000 MAD üzeri, %38,

- Katma Değer Vergisi: %20'dir.

Bazı ürün grupları için %14, %10 ve %7'lik indirilmiş KDV oranları uygulanabilmektedir.

- İşyeri Rüsumu kira bedeline bağlı olarak; %30, %20, %10 olarak uygulanmaktadır.

Bu vergiler dışında Gayrimenkul İrad Vergisi, Konut Vergisi (Taxe d'Habitation) ile Belediye Hizmetleri Vergisi (Taxe des Services Communaux) uygulamaları bulunmaktadır.

Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Fas 1995 yılından beri DTÖ üyesi bir ülkedir. Ülkede uygulanmakta olan temel mevzuat ürün güvenliği ve denetimi sistemi ile ilgili 24.09 sayılı kanun ve bağlantılı mevzuattır. Merkezi Rabat'ta bulunan "Institut Marocain de Normalisation (IMANOR)" Fas Krallığının resmi standartlar enstitüsüdür. (www.imanor.gov.ma) Genellikle AB standartları baz alınarak (özellikle Fransa) düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

Standart denetimleri sıkı bir şekilde gerçekleştirildiğinden ve birçok ülke uygulamasına göre daha katı standart kontrolleri söz konusu olduğundan ihracatçı firmalarımızın ürünlerini göndermeden önce standartlar hakkında tam olarak bilgi sahibi olması önemlidir. Ürünlerin tabi oldukları standartların listesine aşağıdaki linkten ulaşabilmek mümkündür. Söz konusu listede ürünlerin isimleri, standartlar, ürünlerin kodları ve diğer bilgilerle birlikte sunulmaktadır

(<http://www.mccinet.gov.ma/sites/default/files/Liste%20des%20produits%20soumis%20au%20controle%202020.pdf>).

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Sanayi Bakanlığına bağlı kontrol servisleri tarafından gerçekleştirilen kontrol işlemleri "belge kontrolü, fiziksel kontrol ve numune toplama" olmak üzere 3 aşamadan oluşmaktadır. Söz konusu kontrol işlemleri aynı zamanda yürürlükteki 24.09 sayılı kanun hükümlerine göre gerçekleştirilmektedir.

Fas Krallığına yapılacak olan ihracatta ürün güvenliği ve kalite açısından zorunlu belgelendirme talep edilmektedir (Gıda ürünleri için "Veteriner Sağlık Sertifikası" ve "Bitki

Sağlığı Sertifikası” / Et ürünleri için “Helal Sertifikası” / İlaç, kozmetik ve medikal cihazlar için “Tescil Sertifikası”).

Diğer taraftan, ithalatta gerçekleştirilen uygunluk kontrolleri işlemlerini Fas devleti 2020 yılı Şubat ayında 3 özel şirkete (Bureau Veritas, TUV Rheinland ve ApplusFomento) vermiş ve söz konusu kontrollerin bu şirketler tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Kontrole tabi olan sanayi ürünlerinde ithalatçılar tarafından anlaşmalı şirketlerden temin edilen uygunluk sertifikalarının ibrazı zorunludur. Fas devleti tarafından alınan kararda istisna ürünler dışında uygunluk kontrol belgesinin çıkışı ülkesinde alınması hükme bağlandığından ihracatçılarımızın bu belgeyi ilgili ürünler bazında bahsi geçen şirketlerden Ülkemizde temin etmesi beklenecektir. Uygulamaya ilişkin detaylı bilgilere <http://www.mcinet.gov.ma/fr/content/surveillance-du-march%C3%A9> linkten ulaşabilmek mümkündür.

Diğer taraftan, uygunluk kontrolleri anlaşmalı şirketler tarafından, Fas gümrük kontrol noktalarında gerçekleştirilecek ürün grupları ise otomobil yedek parçaları: lastikler, aküler, fren aksesuarları, camlar, filtreleme elemanları, mekanik kontrol kablosu; yapı malzemeleri: seramik fayans, çimento, sızdırmazlık levhaları, sıhhi ürünler, musluklar, plastik borular, ahşap paneller, gazlı cihazlar: gazlı ısıtıcılar, gazlı su ısıtıcıları; filmaşın ve beton demiri, iş kıyafetleri dışındaki giyim ürünleri, elektrik ürünleri: cep telefonları için şarj cihazları, devre kesiciler; battaniyeler, halılar ve döşemelik kumaşlar, bebek bezi olarak tanımlanmıştır. Söz konusu listeye ilişkin detaylı ürün bilgilerini içeren dokümanlara <http://www.mcinet.gov.ma/sites/default/files/Liste%20des%20produits%20controles%20%20au%20MAROC%20V1.pdf> linkinden ulaşmak mümkündür.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

İstisnaları olmakla birlikte genel kural olarak Fas pazarında satışa sunulan herhangi bir ürün etiketinin şu özelliklere sahip olması beklenmektedir:

- 1) Ürün tanımlaması,
- 2) Ürün türü,
- 3) Ürün kaynağı (ithal ürünler için menşe ülke ve Fas'ta üretilen ürünler için üretim yeri, piyasaya sokulmaktan sorumlu kişinin adı ve adresi, ürünün miktarı) ve
- 4) Ürünün bileşimi ve kullanım talimatları.

Etiket görünür, okunaklı, silinmez olmalı, eğer etiket yabancı dilde yazılmış ise Arapça çevirisi bulunmalıdır.

Gıda ürünlerinin etiketlenmesinde daha hassas bakılırken “asgari dayanıklılık” ve “son kullanma tarihi” gibi birçok zorunlu bilgilere yer verilmesi beklenirken ilaç, kozmetik ve zanaat ürünlerine özgü etiketleme şartları ayrıca düzenlenmiştir.

Öte yandan, herhangi bir ithalatçı için, asgari dayanıklılık için kalan sürenin, ithalat sırasında bu dayanıklılığın süresinin en az ¼'ne eşit olması yükümlülüğü getirilmiştir.

Teknik Engeller

Gümrüklerde ortaya çıkan uygulama sorunlarının teknik engele dönüşebildiği gözlemlenmektedir. Bu durum genel bir yaklaşım problemi olarak görülebilir.

Gümrüklerde işlemlerin elektronik olarak gerçekleştirilmeye başlanması ile sorun azalmış görünse de zaman zaman gümrük kontrolleri, laboratuvar testleri, yapılan örneklemeler ve denetimlerin gecikmesi gibi durumlar tarife dışı bir engel veya önlem haline gelebilmektedir. Bu noktada Ticaret Müşaviri tarafından ilgili kurum ve kişiler nezdinde yapılan resmi girişimlerin sonuç verdiği daha önce defalarca gözlemlenmiştir.

Öte yandan, Ülkemizin pazar payının artması ile birlikte, gümrük problemleri konjonktürel olarak artma veya azalma gösterebildiğinden sürekli takibinin yapılması gerekmektedir. Firmalarımızın bu tarz problemleri Fas gibi Afrika ülkelerinde Müşavirin girişimi olmadan çözebilmesi çok mümkün görünmemektedir.

Söz konusu sorunların ivedilikle Müşaviriğe aktarılması sorunu çözmede önemli görülürken ihracatın ilk aşamasında ülkede uygulanan standartlar, bazı ürünlerde istenen ilave belgeler, sağlık sertifikaları, kontrol prosedürleri yetkili laboratuvarlar vb. gibi konularda Müşavirden bilgi almak birçok problemi ortaya çıkmadan giderecektir.

Bazı gıda ürünlerinin ithalat ve ihracatı sırasında, ürünlerle ilgili “sağlık sertifikaları” konusunda her ürün bazında iki ülkenin yetkili makamlarının üzerinde mutabık kaldığı sağlık sertifikaları olmadan ithalat ve ihracat gerçekleştirilememektedir. Bu durum her iki ülke için dış ticaret işlemlerinin zaman zaman yavaşlamasına sebep olmakta ve bir teknik engel haline gelebilmektedir. İki ülke tarafından mutabık kalınan mevcut sağlık sertifikalarının listesine aşağıdaki linkten ulaşabilmek mümkündür;

<http://www.onssa.gov.ma/fr/controle-et-certification-a-limport-export/import/produits-animaux-et-dorigine-animale/modeles-de-certificat-sanitaire>.

Fas Krallığına yapılacak olan ihracatta ürün güvenliği ve kalite açısından zorunlu bazı belgelendirmeler talep edilmektedir. Uygunluk sertifikalarına ilave olarak veteriner sağlık sertifikası (ONSSA), bitki sağlığı sertifikası (ONSSA), et ürünleri için “helal sertifikası” (IMANOR), ilaç, kozmetik ve medikal cihazlar için “tescil sertifikası” (Sağlık Bakanlığı Eczacılık ve İlaç Müdürlüğü) istenen bazı diğer sertifikalardır.

Bu sertifikaların temininde yaşanan zorluklar veya muhtemel keyfi uygulamalara mahal verilmemesi için ihracatçılarımızın detaylı bir şekilde bilgi sahibi olarak ürünlerini ihraç etmesi bu uygulamaların teknik engele dönüşmesinin önüne geçeceği düşünülmektedir.

Fas tarafından dış ticarete uygulanmakta olan teknik engeller hakkında bilgiye www.teknikenjel.gov.tr sitesinden erişilebilmektedir.

Ticarette Teknik Engeller web sitesi, kullanıcıların teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu siteden ülkeler itibarıyla ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi

olunabilmekte, ÷lkelerin mevzuat ve uygulamaları hakkında Bakanlığımızdan bilgi talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Söz konusu siteye ücretsiz olarak üye olunabilmektedir. Sitenin üyelerine ilgilendikleri ÷lke ve ürün gruplarına ilişkin düzenlemeler günlük olarak e-posta ile gönderilmektedir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Fas genelinde endüstriyel ve ticari haklar ile sınai mülkiyetin (ticari markalar, patentler, endüstriyel tasarımlar) korunmasından; ayrıca, kayıtlı şirket tüzel kişiler ve ulusal alanda ticari faaliyet gösteren gerçek kişilerle ilgili merkez ticaret sicilinin tutulmasından sorumlu kurum Fas Sanayi ve Ticaret Mülkiyet Ofisidir. (Office Marocain de la Propriété Industrielle et Commerciale/ www.ompic.org.ma) Sınai mülkiyet haklarının ulusal sicillerini, ticari markaları, patentleri, endüstriyel tasarımları, coğrafi endikasyonları ve menşe başvurularını yürütmektedir.

Ülke genelinde ve uluslararası düzeyde markaların, patentlerin ve endüstriyel çizim ve tasarımların korunması için ticari marka sahibinin kendi markasını OMPIC'e kaydettirerek hem faaliyet gösterdiği ülkede hem de uluslararası düzeyde korunma sağlanması mümkündür. OMPIC, Uluslararası WIPO Bürosu tarafından yönetilen "Madrid Sistemi"ne uygun faaliyette bulunmaktadır.

Herhangi yerel bir markanın ulusal ve uluslararası düzeyde korunmasının sağlanması için ilk önce marka ulusal düzeyde kayıt ettirilmeli devamında söz konusu kayıt gerçekleştirildikten sonra 6 ay içerisinde uluslararası marka olarak adı geçen kuruma kaydının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu marka kayıt işlemi sırasında ihtiyaç duyulan belgelere aşağıda yer verilmektedir:

- M11 formu,
- Markanın siyah ve beyaz renkli iki modeli/nüshası (ulusal kayıttaki nüsha ile aynı olmalı),
- Markanın renkli iki modeli/nüshası (ulusal kayıttaki nüsha ile aynı olmalı),
- Varsa vekaletname,
- Form MM1, MM2 veya MM3.

Bir patentin kayıt ettirilmesi için kurum tarafından sağlanan formlarla birlikte, buluşun bir açıklaması, alanı, teknik durumu, teknik problemin tarifi ve buluş tarafından sağlanan çözüm ve endüstriyel uygulamalar, aranan korumanın amacını ve sınırlarını tanımlayan açıklama, gerekirse buluşun anlaşılması için çizimler, buluşun teknik içeriğini özetleyen bir açıklamada ilgili kuruma verilmelidir.

Patent, ilk başvuruda ulusal bir haktır, sadece Fas'ta ya da koruma altına alınması istenen ülkelere başvuru gerçekleştirilerek bu ülkelere özgü olmak üzere koruma sağlanabilir. Diğer taraftan patentin uluslararası düzeyde koruma altına alınabilmesi için bölgesel sistemlere bağlı ülkeler için bölge ofislerinde (OEB, ARIPO, OAPI, OEAB), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütüne (WIPO) başvuru yaparak, Fas dahil olmak üzere Patent İşbirliği Anlaşmasına bağlı 145'den fazla ülkede koruma sağlanabilmesi mümkündür.

Endüstriyel çizim ve tasarımların korunması için adı geçen kurumdan temin edilen D1 formu, grafik veya fotoğraflı çizimlerin iki kopyası, kısa bir açıklama ve varsa vekaletname ile başvuru gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Endüstriyel çizim ve tasarımların uluslararası düzeyde korunabilmesi için patent başvurusuna benzer şekilde, bölgesel sistemlere bağlı ülkeler için bölge ofislerinde (OEB, ARIPO, OAPI, OEAB), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütüne (WIPO) başvuru yaparak, Fas dahil olmak üzere Lahey Anlaşmasına bağlı ülkelerde koruma sağlanabilmesi mümkündür.

Dağıtım Kanalları

Fas halen geleneksel pazar yapısını sürdüren ülkelerden bir tanesidir. Kazablanka merkezli olarak örgütlenmiş olan sektörel bazda büyük distribütör ve ithalatçılar tarafından Fas'ın şehirleri içerisinde yer alan "Medina" denilen alanlara ürünler dağıtılarak nihai tüketiciye ve son dağıtıcıya ulaştırılmaktadır.

Burada çoğunlukla küçük esnaf olarak tabir edeceğimiz (bakkal) dağıtıcılar tarafından nihai tüketiciye ürünler ulaştırılırken tüm perakende sektörünün içerisinde bu şekilde gerçekleştirilen geleneksel ticaretin payı %85 gibi çok yüksek bir seviyededir. Fas'ın distribütörlük pazarının toplam değerinin yaklaşık 200 milyar dirhem (21 milyar ABD doları) olduğu düşünüldüğünde, geleneksel ticaretin payının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Modern dağıtım kanalları gelişmekle birlikte halen seviyesi %15 civarındadır. Söz konusu %15'lik pazar payı içinde modern dağıtım alanında bulunan Marjane-Acima %50 (Fas), Carrefour % 0 (Fransız), Ülkemiz firması BİM %10, Aswak Assalam %8 (Fas) pazar paylarına sahiptir.

Tüketici Tercihleri

Ülkemiz Fas'ın ithalatında 7. sırada yer almakta ve Fas'ın dış ticaretinden aldığı payı sürekli olarak artırmaktadır. İspanya ve Fransa komşu ülkeler olmalarının yanı sıra tarihsel olarak güçlü ilişkilere sahiptir. Bu durum ithal ürünlere yönelik algı üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmasına ve kalite algısı itibarıyla üst sırada yer almasına rağmen Ülkemiz ürünleri bu ülkelerin ürünleri ile aynı kategoride hatta birçok sektörde daha üst seviyede değerlendirilmekte, fiyat avantajı ile de daha çok tercih edilir hale gelmektedir.

Ülkemiz ile Fas arasındaki tarihsel dostluk ve dini bütünlük ile birlikte değerlendirildiğinde Faslı tüketicinin gözünde Türk malı, kaliteli ürünle eşdeğer görülmekte tüketici tercihleri açısından özellikle orta ve orta üst gelir grubu tarafından ilk tercih edilen ürünler olarak yerini almaktadır.

Kültürel olarak Fas halkı Türk insanını kendine yakın hissetmektedir. Ülkede Türk dizileri yoğun biçimde takip edilmektedir. Bu durum genel ülke imajımıza katkı sağlarken ülkemiz menşeli ürünlere olan sempatiyi de artırmaktadır.

Ülkemizin öne çıktığı sektörlerde rakip olarak Avrupa ülkeleri ve bunların içerisinde İspanya ve Fransa öne çıkarken Almanya, İtalya ve Portekiz'de diğer rakiplerimiz olarak gösterilebilir. Bunun dışında Çin ve ABD Avrupa dışında rakip ülkelerimiz konumundadır.

Bu ülkelerle rekabette otomotiv ve yedek parçaları, tekstil, hazır giyim ve ev tekstili, makine ve aksamaları, plastik ürünler, buzdolabı, soğutucular, elektrikli alet ve cihazlar, temizlik ve hijyen, kağıt ve kağıt ürünleri, mobilya ve ahşap ürünleri, medikal ve kozmetik, inşaat ve yapı malzemeleri sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olabileceği düşünülmektedir.

Bunun yanında, Fas halkının Müslüman olması ve helal ürün tüketme hassasiyeti, Ülkemiz ürünlerine bir diğer avantajı da sağlamaktadır. Ülkemiz mallarına ilişkin özellikle Faslı tüketici nezdinde oluşan olumlu algının bozulmadan devam ettirilerek pazar payımızın artırılmasına adına yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Fas pazarına girişte ikili görüşmeler ve fuar katılımları öne çıkarken, Faslı tüketiciler kültürel olarak yüz yüze görüşmeyi önemsemekte ve mutlaka ticaretin bir aşamasında tesis ziyareti gerçekleştirmek istemektedirler.

Diğer taraftan, birçok sektörde tam rekabetin olmadığı ve monopol veya oligopol yapıların bulunduğu Fas'ın ekonomik yapılanmasında güçlü bir partnerin Pazar ilk girişte avantaj sağlayacağı kesin olmakla birlikte ilerleyen zaman içerisinde söz konusu ortaklıkların problemlili hale geldiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple ticaret belirli bir doyuma ulaştıktan sonra firmalarımızın yerleşmesi ve kendi şubeleri veya şirketleri aracılığıyla yola devam etmelerinin gerekebileceğini akılda tutmalarında fayda vardır.

Fas'ın büyükşehirleri dışında da az gelişmiş bölgelerde de ciddi pazar payı söz konusu olduğundan dağıtım ağı kuvvetli olan ticari ortaklıklar daha başarılı olmaktadır. Reklam tanıtım faaliyetleri kesinlikle etki ederken tedarik zincirinde aksamaların önüne geçilmesini sağlayacak önlemler de önem arz etmektedir.

Makine ve bağlantılı sektörlerde olduğu gibi satış sonrası destek gerektiren ticari işlemlerle ilgili tecrübe ve bilgi eksikliği göz önüne alınarak, sözleşme dışına çıkılsa dahi Faslı alıcıya gerekli hizmetin verilmesi diğer önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Özellikle kurulum, montaj gerektiren makinelerle ilgili süreden bağımsız gerekli desteğin sağlanması bir sonraki satışları doğrudan etkilemektedir.

Kamu İhaleleri

Fas genelinde kamu ihale ve alımlarının asgari 21 gün önceden gazetelerde duyurulması zorunludur. Ayrıca kamu kurumlarının ihalelerinin tek bir kaynaktan duyurulması amacıyla internet üzerindeki kamu ihale portalı (<https://www.marchespublics.gov.ma>) şeffaflığın sağlanmasında, önemli bir araç olarak hayata geçirilmiştir. Bu adresten tüm ihale duyurularına ulaşılabildiği gibi ihale usulleri hakkında da bilgi almak mümkündür.

Buna ilave olarak, proje sahibi olan kamu kurumları da ihale ilanlarını kendi internet sitelerinde duyurmaktadırlar. Söz konusu internet sitesine şartnamelerin ve diğer teknik detayların yüklenmesi, uzaktan tüm detaylara erişimi mümkün kılmakta ve kolay bir şekilde tüm ihalelerinin takip edilebilmesine ve teklif hazırlanmasına olanak vermektedir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım

2008 yılında Fas Tarım, Balıkçılık, Kırsal Kalkınma, Su ve Ormanlar Bakanlığının başlattığı Yeşil Fas Planı sayesinde, tarım sektörünün GSYH'sı 2008-2018 döneminde %5,3 ortalama yıllık artışla 125 milyar dirhem seviyesine ulaşmış olup ulusal GSYH'nın %14,8 ini oluşturmaktadır. Tarım sektörü aktif iş gücünün %40'ına (en az 4 milyon istihdam) ve kırsal alandaki iş gücünün de %80 ine istihdam sağlamaktadır. Fas'ın ihracatının %15-20'si tarım sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tüm tarım alanlarının sadece %15'i sulanabilir durumda olup, yağışlara bağımlıdır. Bu sebeple üretimde ve sektörel büyümede dalgalanmalar yaşanabilmektedir. Fas tarım sektörü 3 başlık altında düşünülebilir:

- 1) Modern, özel sektör, sulanabilir, kapitalize edilmiş, ihracat odaklı (meyve ve sebzeler),
- 2) Büyük kapasiteli barajlarla tarım yapılan süt, şeker, tohum ve lokal marketler için sebze ve meyve,
- 3) Yağmura bağlı üretim yapılan Kuzey ve Batıda daha uygun koşullu hububat, zeytin, kırmızı et, süt, bakliyat ve daha az uygun koşullarda Güney ve Doğuda çoğunlukla hububat ve yoğun olmayan küçükbaş hayvancılık.

Tarımın önemli bir kısmı özellikle gübre, zirai ilaçlar ve makineleşme açısından geleneksel olarak gerçekleştirilirken, tarım sektörü ölçek ekonomilerinden yararlanmakta zorlanmakta, tarım sektörünün modernizasyonu için ise gerekli sermaye birikimi sağlanamamaktadır. Yabancı yatırımlar hükümet tarafından özendirilirken (istihdam, yeni teknoloji transferi ve dünya ekonomisine eklemlenme için) yabancı yatırımcılar için temel alanlar zeytin, üzüm, turunç, süt ve tropikal meyveler olarak özetlenebilir.

İhracat edilen ürünler ise temelde, taze meyve, turunçgiller, zeytin, domates ve sebzelerden oluşmakta ve temelde Avrupa ülkelerine (%60) ihracat yapılmaktadır.

Sanayi

Fas sanayi sektörü GSYH'nın %29,1'ini temsil etmektedir. Sektör 1,2 milyon kişiye istihdam yaratırken, sanayi sektörleri içerisinde ise gıda, tekstil, konfeksiyon, kimya, mekanik-metalürji, elektrik-elektronik sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir.

Öte yandan, Fas Yüksek Planlama Komisyonu (HCP) tarafından açıklanan sanayi sektörünün gelişimine ilişkin güncel rakamlara ise özet şekilde aşağıda yer verilmektedir. Söz konusu sektörler içerisinde kimya sanayisi en çok gelişen sektör olarak öne çıkarken tüm sektörlerde 2017 yılına göre büyüme gözlenmektedir.

Hizmetler

Fas'ın hizmet sektörü başta turizm olmak üzere Ülkenin en çok istihdam yaratan sektörü olup, ulusal katma değerin %57' sini yaratmaktadır. Ticaret, gayrimenkul ve emlakçılık, kamu idarelerinin hizmetleri, eğitim ve sağlık faaliyetleri tüm sektörün faaliyetlerinin %71'ini temsil etmekle birlikte ulusal katma değerin %40'ını ve ulusal GSYH'nın %22'sini yaratmaktadır.

Aşağıda Fas Yüksek Planlama Komisyonu (HCP) tarafından sağlanan hizmet sektörlerinin GSYH'sına ilişkin güncel rakamlara yer verilmektedir.

Madencilik

Fas'ın madencilik sektöründe üretimin %90'ı fosfat olmak üzere 2017 yılında 35,1 milyon ton maden (32,8 milyonu fosfattır) üretilmiştir. Madencilik sektörünün GSYH'ye katkısı %10 olarak hesaplanırken, bu üretim seviyesi ile sektör aynı zamanda genel ihracattan %20 pay almaktadır.

Kamuya açık kaynaklarda dünya çapında 69 milyar ton fosfatlı taş bulunduğu ifade edilirken söz konusu rezervlerin yaklaşık %72,4 lük kısmına tekabül eden 50 milyar tonun Fas'ta bulunduğu ifade edilmektedir.

Fosfat dışında diğer mevcut madenlere ilişkin yatırımların geliştirilmesi de hedeflenmektedir. Ülkede altın, gümüş, kükürt, çinko, kobalt, bakır, kalay, barit, nikel, kurşun, demir önemli madenler olarak öne çıkarken, sınırlı olmakla birlikte bentonit, karbonitler, niobium, molibden, uranyum, flor, baryum, silikon, talk, polimer, manyezit, potas, manganez, alçıtaşı, perlit, baritin, zirkonyum, kalsit, mika bulunabilen diğer madenlerdir.

Enerji

Fas genel olarak, kısıtlı kaynaklara ve başta enerji olmak üzere birçok sektörde dışa bağımlı bir ekonomiye sahiptir. Fas enerji üretimi, tüketimini karşılamayan bir ülke olarak net enerji ithalatçısıdır.

Mevcut durumda enerji ihtiyacının %93,9'unu elektrik ve fosil yakıt ithalatı ile karşılanmaktadır. Genel ithalat içerisinde enerji ithalatı %17,2 oranında pay almakta olup, sektör Fas GSYH'sinin %7'sini oluşturmaktadır.

Ülkenin elektrik talebi 2008 ile 2017 arası dönemde ortalama %5'lik hızlarla artış göstermiştir. Fas'ta mevcut durumda 1770 MW hidro enerji (%20), 5851 MW fosil yakıtlardan elde edilen enerji (%66) ve payı önümüzdeki dönemde sürekli artması beklenen 1199 MW yenilenebilir enerji (%14) olmak üzere toplamda 8820 MW kurulu enerji kapasitesi söz konusudur.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Fas'ta geleneksel ticaret kanalları birçok sektörde pazarın önemli bir kısmına halen hakim bulunmaktadır. Kazablanka merkezli büyük distribütörler ve ithalatçılar üzerinden Fas pazarının tamamına ürün gönderebilmek mümkün iken ödemeler konusunda genellikle belirli vadeler istenmektedir.

Bankacılık sistemi Afrika ülkelerine gelişmiş olduğu için ödemelerde çek ve EFT kullanımı yaygındır. Pazara ilk girişte akreditifli ödeme yönteminin gerçekleştirilmesi önem arz ederken, gümrükten belirli bir süre çekilmeyen eşya millileştirildiği için bu uygulamayı pazarlık olarak kullanabilen firmalar bulunabilmektedir.

Fuar katılımları önem arz ederken Faslı işadamları genelde yüz yüze görüşmeyi ve üretim tesislerini ziyaret etmeyi mutlaka talep ederler.

Alacak problemi anlamında çok sorunlu bir ülke olmamakla birlikte zaman zaman aksamalar yaşandığı bilinmektedir.

Temel ticaret ortakları Avrupa ülkeleri olduğu için firmaların birçoğu uluslararası ticaret kurallarına hakimdir.

Faslı firmalar ithalat sırasında istenen belge, kontrol, sertifika vb. konulara çok hakim olmayabildiklerinden, ihracatçılarımızın mutlaka Ticaret Müşavirliğinden gerekli bilgileri temin etmesi önem arz etmektedir.

Para Kullanımı

Fas genelinde nakit para kullanımı çok düşüktür. Ödeme aracı olarak en çok banka virmanı ve havalesi tercih edilirken çek ile ödeme ve kredi kartı da yaygındır.

Fas bankaları tarafından sağlanan kredi kart sayısı yaklaşık 16,2 milyondur. Tüm dünyada olduğu gibi en çok kullanılan kredi kart türleri: Visa, Mastercard ve CMI (Centre Monétique In terbancaire)'dir.

Pasaport ve Vize İşlemleri

Fas ile Ülkemiz arasında vize muafiyeti bulunmaktadır. Pasaport geçerlilik süresi en az 6 ay kalmak koşuluyla hususi, hizmet, diplomatik ve umuma mahsus pasaport hamilleri 90 gün süreyle vizeden muaftır.

Avrupa Birliği vatandaşları Fas'a vizesiz gelebilirken, Fas vatandaşları Avrupa ülkelerine gidebilmek için vize almaları gerekmektedir.

Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri

2020 yılındaki resmi tatiller aşağıda listelenmektedir.

1 Ocak 2020: Miladi yılbaşı

11 Ocak 2020: Bağımsızlık manifestosu

1 Mayıs 2020: İşçi bayramı

24 Mayıs 2020: Ramazan bayramı

30 Temmuz 2020: Taht bayramı

31 Temmuz 2020: Kurban bayramı

14 Ağustos 2020: Oued Eddahab bağımsızlığı

20 Ağustos 2020: Kralın ve halkın devrimi ve Hicri yılbaşı

21 Ağustos 2020: Gençlik bayramı

29 Ekim 2020: Mevlid-i Nebevi

6 Kasım 2020: Yeşil yürüyüş

18 Kasım 2020: Bağımsızlık bayramı

65.99 sayılı çalışma kanununa göre, tarımsal olmayan faaliyetlerde çalışan işçilerin yıllık mesai saati toplamı 2288 ya da haftada 44 saattir. Tarımsal faaliyetlerde çalışan işçilerin yıllık mesai saati toplamı ise 2496 saattir.

Birçok resmi kurum Ülkemize benzer şekilde 09.00 ile 18.00 saatleri arasında mesai yaparken, özel sektör de bazı istisnalar dışında buna paralel olarak mesai yapmaktadır.

Çalışma günleri Pazartesi ile Cuma arası iken hafta sonu tatilleri Cumartesi ve Pazar'dır.

Yerel Saat

Ülkemiz ile Fas arasında 2 saat zaman farkı bulunmaktadır. Fas'ta yerel saat yıl boyu yaz saatine göre (GMT+1) uygulanırken Ramazan ayına özgü olmak üzere 1 aylığına yerel saat GMT'ye göre ayarlanmaktadır.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Öncelikle Fas genelinde uygulanan tüm yasal mevzuat çerçevesinde yerli yabancı ayrımı yapılmamakta, bununla bağlantılı olarak şirket kurarken ya da benzeri resmi işlemlerde yerli ortak aranmamaktadır.

Fas'ta genel olarak uygulaması bulunan şirket türleri; Limited Şirket (S.A.R.L), Anonim Şirket (SA), Ortak Adlı Şirket (SNC), Basit Komandit Şirket (SCS), Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket (SCA) olarak tanımlanabilirken en çok açılan şirket türü Limited Şirket (S.A.R.L) dir.

Yurtdışı şirketlerin şubesi açılabileceği gibi acenta ve irtibat bürosu kurulması Fas mevzuatına göre mümkün bulunmaktadır.

Şirket Kurma Prosedürleri

Fas'ta şirket kurmak, ülkenin 12 şehrinde faaliyet gösteren Yatırım Merkezlerindeki (Centre Régionale d'Investissement-CRI) "Tek Gişe" uygulaması sayesinde büyük oranda kolaylaştırılmıştır. Yatırım Merkezlerine ilgili belgeler ile başvurulması halinde yerli ortak, garantör benzeri uygulamalara gerek kalmaksızın şirket kuruluşu gerçekleştirilebilmektedir.

Şirket kuruluşunda talep edilmesi muhtemel belgeler ve tahmini maliyetlerin kuruluş öncesinde ilgili yatırım merkezine gidilerek teyit edilmesinde aksaklık yaşanmaması adına fayda vardır. Her şirket türü bazında değişebilmekle birlikte genel olarak şirket kurulumunun aşamaları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Aşama 1: Negatif Sertifikası: Şirketin adının kullanımda olmadığını ve ticaret siciline kaydedilebileceğini gösteren belge.

Aşama 2: Şirket Sözleşmesinin hazırlanması (Noter veya özel sözleşme şeklinde)

Aşama 3: Eğer kurulan şirketin türüne göre isteniyor ise kayıt formunun hazırlanması ve sermaye katkısının belirlenmesi. Söz konusu form işletme sermayesi şeklinde bir yapılmaya gidilecekse hazırlanacaktır.

Aşama 4: Ödenmiş Sermayenin Yatırılması: Şirket tarafından 8 gün içinde ödenmiş sermaye bankaya yatırılarak bankadan bu konu ile ilgili sertifika alınması gerekmektedir.

Aşama 5: Kayıt ve Ödeme Bildirimi

Aşama 6: Kuruluş Sözleşmesinin İbrazı ve Kayıt Süreçleri: Başvurular şirketin kurulacağı şehirde bulunan bölgesel yatırım merkezlerinde ilgili idarelerin yetkilileri tarafından sonuçlandırılacaktır.

Aşama 7: Kurumlar Vergisi Kaydı ve Vergi Sicil Numarası

Aşama 8: Ticaret Siciline Kayıt

Aşama 9: Sosyal güvenlik kaydı

Aşama 10: Yasal duyurular yapılan gazeteler ve resmi gazetede kuruluşun yayımlanması.

Ticaret siciline kaydolduktan sonra en geç 1 ay içinde hem resmi gazetede hem de yasal duyuru yapılan gazetede kuruluşun yayımlanması gerekmektedir.

Şirket Kuruluşunda İstenmesi Muhtemel Belgeler

- Certificat Négatif Belgesi; şirket adı almak için (1 asıl olmak üzere 4 nüsha düzenlenmelidir),
- Şirket Sözleşmesi (imzalanmış olmalı ve yatırım merkezine kayıt yapılması gerekmektedir. 2 asıl + 1 onaylanmış toplamda 5 nüsha),
- Eğer sermaye 100.000 DH'i geçerse Banka'dan alınacak sermaye mevduat sertifikası (1'i asıl olmak üzere toplam 3 nüsha),
- Genel Kurul Tutanağı; eğer yönetici şirket sözleşmesinde atanmamış ise (1 asıl, 1 onaylanmış olmak üzere 4 nüsha),
- Eğer bir firma ile ortak kurulacaksa o firmanın ticaret sicil kaydına ilişkin sertifika gerekmektedir (1asıl olmak üzere toplam 4 nüsha),
- Yönetici kimliği ve 4 nüsha fotokopisi (Eğer Fas'ta ikamet ediyorsa ikamet kağıdının fotokopisi, yurtdışında ikamet ediyorsa pasaport fotokopisi),
- Yönetici Yemin Belgesi; Faslı ortaklar varsa ortaklarından herhangi birinin Fas'ta herhangi bir kamu kurumunda çalışmadığına ilişkin yemin belgesi (1asıl olmak üzere 2 nüsha),
- Kira sözleşmesi veya mülkiyet sözleşmesi (1 asıl olmak üzere 3 nüsha),
- Formulaire Unique (Tek Form); yönetici tarafından imzalanmış ve onaylanmış (4 asıl nüsha),
- Doktorluk, eczacılık gibi bir faaliyet için açılacaksa ruhsat veya diploma fotokopisi zorunludur (4 nüsha),
- Pasaport fotokopisi.

Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Fas'ta zorunlu sigorta uygulaması vardır ve takibi çok sıkı bir şekilde yapılmaktadır. Kamu sağlık sistemi açısından bakıldığında CNOPS (La Caisse Nationale des Organismes de Prévoyance Sociale) kamuda çalışanlar için ve CNSS (La Caisse Nationale de Sécurité Sociale) özel sektörde çalışanlar için oluşturulmuş sosyal güvenlik kurumlarıdır.

Sistemde özel sigorta şirketlerinin de faaliyetleri bulunmaktadır. Genelde tamamlayıcı sağlık hizmetleri sigortası gibi düşünülmektedir. Bireysel ve grup anlaşmalarına izin vermektedir. Sigortanın kapsadığı ürünler ve ödeme oranları genelde talebe göre şekillendirilmektedir.

Bankacılık Mevzuatı

Fas'ta bankacılık faaliyetleri ile ilgili alanları düzenleyen temel mevzuat "Bankacılık Kanunu"dur.

Bankacılık sektörü Afrika ülkelerine göre oldukça gelişmiş durumdadır. Afrika'nın en büyük 10 bankası arasında 3 Fas bankası bulunmaktadır. Temel ticaret ortakları Avrupa ülkeleri olması sebebiyle akreditif dahil uluslararası ödeme yöntemleri ticaret hayatında yoğun kullanılmakta ve bilinmektedir.

Fas genelinde yabancılar tarafından açılacak banka hesapları konusunda belirli sınırlamalar getirilmiştir. Aşağıda listelenen hesaplar dışında yabancıların bankada başkaca bir hesap açabilmeleri mümkün değildir.

- Döviz Hesabı: Fas'ta yerleşik olan veya olmayan yabancı kişiler, yabancı yasal temsilciler, Faslı bankaların yabancı temsilcileri, serbest bölgede bulunan şirketler ile finansal offshore bölgelerinde yer alan şirketler söz konusu hesabı açabilirler.

- Döviz Çevrilebilen Konvertibl Hesap: Fas'ta yerleşik olan veya olmayan yabancı kişiler, yabancı yasal temsilciler, Faslı bankaların yabancı temsilcileri, serbest bölgede bulunan şirketler ile finansal offshore bölgelerinde yer alan şirketler söz konusu hesabı açabilirler.

- Özel Hesaplar: Fas'ta yerleşik olmayan yabancılar veya yasal temsilcileri tarafından geçici süreli aktiviteler için, akredite diplomatik temsilcilikler ve bunların yabancı çalışanları, uluslararası organizasyonlar ve bunların yabancı çalışanları, serbest bölgelerdeki veya offshore bölgelerindeki şirketler söz konusu hesabı açabilir.

- Uzun Dönemli Konvertibl Hesap: Fas'ta yerleşik olmayan yabancılar veya yasal temsilcileri için dirhem olarak alınan ve transfer yapılamayan hesaplardır. Genelde satış gelirleri veya yatırım bedelleri için kullanılan bir hesap türüdür.

Döviz hesabı ve döviz çevrilebilen konvertibl hesaplarda serbest ve limit olmadan transfer yapılabilmesi mümkündür. Diğer taraftan söz konusu hesaplara sadece hesap sahipleri ve yetkili temsilcileri tarafından para yatırılabilir.

Vizeler

Fas'ta yabancı işçi çalıştırılması konusunda Faslı vatandaşlar gibi yabancılar da 65-99 sayılı İş Kanunu'na tabidir. Söz konusu kanun kapsamında yabancı işçi çalıştırılabilmesi için istenen belgelerle birlikte Fas Çalışma Bakanlığına başvurulması gerekmektedir.

Tüm yabancıların devlet tarafından kabul edilen seyahat belgesi veya pasaport ile kayıt yaptırılmaları gerekmektedir. Fas çalışma Bakanlığı izin konusunda yetkili iken İstihdam ve Yetenek Geliştirme Ulusal Ajansı (ANAPEC) tarafından verilen ve başvuru pozisyonunda çalışacak herhangi bir Fas vatandaşı bulunmadığını gösteren sertifikada da başvuru sahibinden istenmektedir. Diğer taraftan, işveren tarafından Çalışma Bakanlığına yabancı işçi çalıştırılması yönünde bir başvuru yapılmalıdır. Söz konusu izin, işverenin başvurusuna göre 1 ya da 2 yıl için verilebilmektedir

ANAPEC tarafından sağlanan ve “yabancı çalışanın faaliyet belgesi” (attestation d’activité de salarié étranger) adı verilen sertifikadan muafiyet sağlayan bazı durumlar bulunmaktadır. Bunlar; Fas vatandaşları, kamu sözleşmelerinde çalışmak üzere geçici süre gelen yabancılar, Fas vatandaşlarının eşleri, şirket sahipleri/direktörleri, şirket ortakları, 6 ayı aşmayan işler için işbirliği temsilcileri, spor bakanlığı tarafından izin verilen yönetici ve oyuncular, Ulusal Güvenlik Direktörlüğü tarafından izin verilen sanatçılar, iltica edenler ve vatandaşlığı bulunmayan kişiler.

Fas’ta oturma iznine sahip olmak isteyen yabancıların, yerleşim izni alabilmek için başvuru formu ile ulusal güvenlik merkezlerinden kendilerine en yakın olanına başvurmaları gerekmektedir.